

A török nyelvekből vett példák forrása:

/Rövidítésük jegyzéke/

ChM = J. R. Krueger: Chuvash Manual

/Indiana University, Bloomington,
1961./

CsNGy = Mészáros Gyula: Csuvas népköltési gyűjtemény

II. /Budapest, 1909./

УС = С.Н. Муратов: Устойчивые словосочетания

в тюрских языках

/Москва, 1961./

Ред. = В.И. Сергеев: Из наблюдения над редупликацией

в чувашском языке

/Чувашский язык, литература и фольклор/ /Сборник статей вып.2./
/Чебоксары, 1973. стр.451 - 462/

Dolgozatom következő részében szófajok szerint csoportosítva vizsgálom a cseremisz és a permi nyelvek ismétléses szerkezeteit. /Ahol erre lehetőség nyílik, ott a megfelelő jelentésbeli csoportokhoz csatolom a török nyelvekből vett példákat is./

Először az igéket veszem sorra, hiszen a kiinduló tagokhoz képest e szófaj ismétlése hozza a legsokrétűbb jelentésbeli többletet.

Igék az ismétléses szerkezetben:

Példáim alapján a következő jelentéscsoportokat állítottam

fel: /A példák után a forrás rövidítését és az oldalszámot tüntetem fel./

1. Leggyakoribb ismétlési forma a tartós, folyamatos cselekvés kifejezésére; a cselekvés /történés/ időben való kiterjedtségére vonatkozó szerkezet:

vtj:
- pottem berazi ta uzir murt so musireniz
s'ektam~no veram:... /WS 27/

Nach den sie herausgebracht hatten, bewirtete
und verpflegte sie der reiche mann mit demmet
und sagte:...

Dial. - északi nyelvjárás:

-луки, пуки, ачим къшкаско но, къ•чэ зол
гудърйаскиз соку, ой-ой. /OYP 37/

Сидел, сидел и боязно самому, /ведь/
какая сильная была гроза, ой-ой.

zrj. - a mian Je^h Ivan szije i tede mⁱ s^erale da s^erale.

/ZSz 41/

/A mi Bolond Ivánunk meg egyre csak nevet és
nevet./

- munis, munis vo, d¹ze. /ZSz 26/

/Ment, ment előre./

- petuk vet¹tsas da vet¹tsas. /ZSz 98/

/A kakas üldözi meg üldözi./

- berdis, berdis i etnas olmed¹tsis ... /ZSz 103/

/Sírt, sírt és egyedül kezdett élni .../

- nolledlis, nolledlis vered. /ZSz 112/

/Vezette, vezette őket az erdőben./

- sije najes neitas da neitas kut¹skalas da
kut¹skalas. /SV 23/

/Diese schlägt und schlägt und prügelt und
prügelt es./

- babais berdis, berdis da i aslis šuve:... /SCh 7/

/Az anyó sír, sír és magában mondja:.../

- starik sija vid¹zadis, vid¹zadis. /VSz 344/

/Der Alte, der schaute zu,~./

- Понд¹ны тышканы. Тышканы, тышканы. /К.лит.22/

/Elkezdték harcolni. Harcoltak, harcoltak./

cser.: - Колыштам-колыштам. /Сыл. 28/
/Hallgatok-hallgatok.

- Ончен-ончен вискалыш, семеньже икежым
тергыш, йодышто, чонжым шымлыш:.../Сыл.304/

Nézte-nézte, méregette, igazított egyet a hang-
ján, a kérdésen, a lelkét kutatta:...

csuv.: - Плуг тимёрёсем çавăра-çавăра пăрахнă хура
тăпра хёвел ашшинче пăсланса тăрать

/CHM 196/

The plow-irons turned und turned, the cast-up
black earth lay steaming under the sun.

- A hosszantartó folyamatos cselekvésnek ez a kifejeződé-
si formája feltűnően gyakori elsősorban a permi népkölté-
szet és a mai szépirodalom nyelvében. Feltevésem szerint
ez a forma nagyon archaikus lehet; akkor keletkezhetett,
amikor még hiányoztak e nyelvekből a nyomatékosító érté-
kű határozószók, mikor még a gondolkodásnak nem volt
olyan absztraháló készsége, hogy bizonyos mennyiségjel-
ző fogalmakból a mai "sokáig nevet, hosszan nevetett"-féle

szókapcsolatok jöhetnek volna létre. Ilyen határozószók nem álltak rendelkezésre, s mivel a finnugor nyelvekben eredetileg nem volt meg a folyamatos, ill. befejezett ige-aspektus, így e határozói körülmény /idő/ kifejezésére leg-egyszerűbb a cselekvés jelölésére szolgáló szó megismétlése volt. Ehhez kapcsolódik Sebestyén Árpád véleménye is. /A magyar időhatározószó jelentéstanához. Nyelvtud. Ért. 83:532-552 / : "Az időhatározószók tanúsága alapján; az időhatározásban a fő szerepet nem az időfogalmat kifejező szók játsszák, hanem a konkrét folyamatok idővonatkozásaival feldúsuló jelentésű szóalakok..." /u.o. 535 / "Igen jó lehetőséget kínálnak az idővonatkozás felerősödésére a főnévi szófajú cselekvésnevek, hiszen bennük jól érzékelhető a mozgásállapotok egymásra következése, ill. megindulása, vagy megszűnése /jövet, menet, jártában, keltében, folyton, untalan/" /u.o. 534 /

2. Az e csoportba sorolt ismétléses szerkezetek kapcsolódnak az előző csoportba tartozókhoz; de itt az időben való kiterjedtséghez, a tartós, folyamatos cselekvéshez még az eredményesség jelentéstartalma is társul. /Vagyis - egy hosszantartó cselekvés eredményes volt./

vtj.: - ludket's' peŋlam peŋlam no katjāškem k³ēnojez./WS

153 /

/Der hase beschwor und zauberte, und die frau genas./

- zugε, zugε no vije. /WS 173 /

/Er schlägt, schlägt, sie tot./

Dial.: déli nyelvjárás -

- мѣнѣм-мѣнѣм но чѣбѣр купѣч нѣлѣз пумитам

/МУД 75/

Шѣл, шѣл и встрѣтил красивую купеческую
дочѣ.

zrj. - geris, geris i mūd'is. /ZSz 125/

/Szántott, szántott és elfáradt./

- Ivan tsarpi dumāitas, dumāitas, da i munas sije
tujed... /ZSz 45/

/Iván cárfi gondolkozik, gondolkozik és elindul
azon az úton.../

- it'set pi Jemel' dumāitis, dimāitis i šuiis.../ZSz 119/

/A legkisebbik fiú, Emil gondolkozott, gondolko-
zott és így szólt.../

- bidmas, bidmas i petelekse sozedas i zel džūd'izid
loue. /ZSz 133/

/Nő, nő és keresztül fúrja a mennyezetet és na-
gyon magas lesz./

- a gaid s'erati, s'erati da sett'se i poti. /ZSz 192/

/A hólyag nevetett, nevetett, és ott meg is puk-
kadt./

- kik mōrt kiskisniš kiskisniš da i mūd'isniš. /SV 1/

/Zwei männer zerzten, was sie konnten, und
zerzten sich müde./

- kač'saitas da kač'saitas kagais lovās i šuas /SV120/

/Sie schaukelt und schaukelt; in das kind kommt
leben, und es sagt./

- dumaitem dumaitem da kerem vine i nebe temibre.

/SV 144 /

/Es überlegte überlegte und brannte brandwein
und trug ihn auf das feld./

- Bötčas da bötčas i suny pondas. /К.лит. 37/

/Kergette, kergette és kezdte utolérni./

zrj.dial.:

- Мунас да, мунас да рочо воас. /П Д 256/

Шел, шел и пришел в русскую деревню.

- Воччасны, воччасны... /ПД 257/

Пособирали ягод...

cser.:

- keä, keä - ðä popoza mäsä - /ui/-/ä/ loškä
/BI. 222 /

/Megy, megy és dombok közé jut./

- ðolä, ðolä ðä ðole.n še.štä... /B III. 320/

/Száll, száll és leérkezik és mondja.../

- Uäega - uäega ga töpänega. /Сыл.166 /

/Éltek-éltek és felgyógyultak./

csuv.:

- šuxäšlasan šuxäšlasan asa ilnē vara

kaXal yulnäške šak yalta kilmeni /ChM 207/

/Thinking and thinking they noticed them that
the lazybones was the one remaining who had
not come in this village./

- Ugyanennek az esetnek negatív értelmi változata, amikor a szerkezet azt fejezi ki, hogy egy hosszantartó cselekvés eredménytelen volt:

vtj.: - utt'sam utt'sam no evel šettem. /WCh.17/

/Nézte, nézte, de nem találta./

- vos'askäm, vos'askäm as-seämz-no Vu-murt koš-kĩmtä. /VNH 67/

/Imádkozott, imádkozott a maga módjára, de a Vumurt nem ment el./

- jfgaskoz, jfgaskoz-no solf osáz uz ustä. /VNH 82/

/Kopogtat, kopogtat, de nem nyitják ki neki az ajtót./

- minill'am, minill'am addžill'amtē no berem

beriktiskisa ves' vorttisa-ik bertill'am. /WS 93/

/Sie fuhren unaufhörlich ohne zu sehen, kehrten und kamen alle in vollen laufe zurück./

- ešjosž vitill'am vitill'am no adami vužs even'potem. /WS 160/

/Die kameraden warteten eine geraume weile, aber der mensch kam nicht mehr aus dem wasser heraus./

- nall'az, nall'az no purtsē ēz šettf. /WS 164/

/Er schaute sich um, aber fand das messer nicht./

- d'uo^z, d'uo^z s'üez uz d'urmoz: muz'em. /V NySz 468 /
/Iszik, iszik, szomja nem csillapul: föld./

vtj.dial.: déli nyelvjárás /

- изэ, изэ- пизэз öвöl /колоса/ /МУД 66/
Мелет, мелет, а муки нет. /колесо/
északi nyelvjárás /

- Мыниско, мыниско, маке уг ноку но матэ
вуйскы. /ОУР 160/
Иду, иду и что-то никак не приближаюсь.

zrj.: - oš vetliši, vetliši i iz eri vetini. /ZSz 189 /
/A medve kergette, kergette, de nem tudta ki-
kergeni./

- koris'ni, koris'ni ez s'ur. /ZSz 100 /
/Keresték, keresték, nem került meg./

- butkilt'sileni, butkilt'sileni i n'e-kudz' oz vermini
butkilt'ni. /ZSz 157 /
/Hengergetik, hengergetik, de sehogyan nem
bírják elhengergetni./

- starik pušile, pušile a tšak oz pondi pušini
/ZSz 163 /

/Az öreg főzi, főzi, de a gomba csak nem fő
meg./

- starik kon'er mirs'is da mirs'is da iz vermi orot'
ts'ini. /SV 4/

/Der arme alte strengte sich an und strengte
sich an, vermachte jedoch nicht sich loszu-
reissen./

- sojisnis, sojisnis da iz verminis biredni. /SV 7/
/Sie essen und essen und konnten es nicht
aufessen./

- ruts' ts'ag-purten vundas, vundas golase, ez i
vundis. /SV 48/
/Der fuchs schneidet mit seinem zilnsanmesser,
schneidet in den hals, aber der geht nicht
durch./

- kejin pukale pukale, - oz debed. /SV 138/
/Der wolf sitz, sitz da, - es beisst nicht an!/

- šir gorzis, gorzis - kašša ez vošti. /SCh 8/
/Az egér kiabált, kiabált, de a szarka nem nyi-
totta ki./

- puêdim, puêdim, ez - i pus'illi. /VK 66/
/Wir kochten, kochten, aber wurde nicht gar./

- Пукалі пукалі - бать эз во. /К. лит. 71/
/Ūl, ūl, de az apa nem érkezett meg./

cser.:

- Йогат-йогат, а мландыш огыт шу. /Сыл. 31/
/Esnek-esnek, de a földre nem érkeznek le./

- Тайра ончыко мо толшашыжым туштыла кычалеш-
кычалеш, ок му. /Сыл. 170/
/Tarja a soron következőt keresi, keresi, de
nem találja./

csuv.: - širat - širat, x̣ōr tošēmas' lāje x̣x̣inē. /CsNGy 244 /
/Keres, keres, lányt nem tud találni szépet./

- šotlazā toṽbže - toṽbže, ojřēmārā. /CsNGy 472 /
/Gondolkozva állott - állott, nem tudta elosz -
tani./ /Helyesen: Gondolkozott-gondolkozott, nem
tudta elosztani./

/Erre az utóbbi példára még a páros igék tárgya-
lásánál vissza kell térnünk./

Szándékosan választottam a votják és a zürjeh példasor

élére éppen ezt a két példát, mert mindkettőben a megis-

mételt igén magán is van egy-egy olyan képzőelem, amely

a hosszantartó vagy ismétlődő cselekvésre utal /vtj.: -s -

gyakorítóképző, zrj.: -l - folyamatos időaspektust jelölő

képző/. Így ezekben a példákban kétszeresen is kifejezés-

re jut az időben való kiterjedtség.

3. A következő csoport példái is az időaspektushoz kapcsolódnak; azt fejezik ki, hogy a cselekvés ideje alatt/közben történik valami.

vtj.:

- minε minε no pinalez ug berdi ug no virzili. /WCh 13 /
/Megy, megy; de a gyereke nem sír, nem is mozdul, mialatt megy..."/
- kille kille no sobre kilakε no purt šere kunoka.
/WCh 10 /
/Fekszik, fekszik és hallja, hogy a házigazda kést köszörül./
- so m̃nem m̃nem no gond̃ren pomiskem. /WS 153 /
/Er ging ein stückchen und begegnete einen bären./
- Ырыз питыр-питыр, кочышлы укша. /Молот 8/
/A test gurul, gurul, macskává válik./

vtj.dial. déli nyelvjárás /

- мьнэм-мьнэм но чэбэр купэч нълэз пумитам.
/МУД 75/
Шёл, шёл и встретил красивую купеческую дочь.

zrj.:

- Ivan Na¹dišok munis da minis i zev i²žid šir ju
vomen ku¹le pos p¹iddi. /ZSz 15/

/Talált Iván ment és ment és egy nagyon nagy csu-
ka fekszik a folyón át híd gyanánt, 'miközben ment'/

- munis da munis, kor-ke add'z'e... /Sz 13/

/Ment, meg ment, egyszer látja:.../

- izas, izas da riz surttas. /ZSz 101/

/Őröl, őröl és hangosan durrant./

- berge¹dlas, berge¹dlas da riz surttas. /ZSz 102/

/Forgatja, forgatja és durrant egyet./

- bara munasni da munasni voas iz-ki. /SV 12/

/Wieder wandern sie dahin, wandern und treffen
auf einen mühlestein./

cser.:

- /arà, küžà, küžà. ša purlà. mō.ḡārāškā

on'džale.š, jō.rām pāà, šolà. mo.ḡārāškā

on'džaleš βü.šā m pāà. /B.III. 326/

/Aztán száll, száll és jobb felé néz, húst ad
/neki/ bal felé néz, vizet ad /neki/.

csuv.:

- tata purānsan purānsan vēsen kāmākāne

χutma vutti pētně. /Ch M 206/

/Then they lived and they lived and the firewood
for heartin their stove gave out./

4. E csoport ismétléses szerkezetei azt jelzik, hogy a cselekvés - időben vagy térben - egy bizonyos pontig ment végbe. Itt érzékelhető, hogy a tér- és időképzet mennyire szorosan összetartozik.

"A tér és idő jelenségeinek nyelvi leképezésében mutatkozó hasonlóságok nemcsak a helyviszonyításnak az időre való átvitelével magyarázhatók, hanem e jelenségek és viszonyok egyidejű, szinkron, párhuzamos érzékelésével, felfogásával és tudati modellálásával is." - írja Sebestyén Árpád /A magyar időhatározó jelentéstanában, Nytud.Ért. 83:533/

vtj.: - minem, minem no tšattšais korka šettem. /WCh 1o /
/Ment, ment és az erdőben egy házat talált./
Alárendelő összetett mondattal ma így mondanánk: Addig ment, míg az erdőben egy házra nem talált.

- mîno, mîno no vuo vu dorz. /WS 161 /
/Sie gehen, gehen und kommen zu einen flusse./
- korom, korom no džit vuem ni. /WCh 1o /
/Addig vágta a fát, amíg ráesteledett./

- Котырьяськизы, котырьяськизы пытьюос нълэс-

ти но бадзым кыралэ потизы. /Род. I68/

/Keringtek, keringtek az erdő mellett és egy nagy tisztásra értek./

vtj.dial.: északi nyelvjárás /

- мынса-мынса уй но вуэм ни. /ОУР 43/

Ехал, ехал и ночь уже наступила.

zrj.: - pišjini, pišjini naje i kor-ke voĩisni kare i settse
tevar i veljas vuzalisni... /ZSz 121 /

/Vágtattak, vágtattak és valamikor a városba értek, és ott eladták az árut és a lovakat.../

- munas, munas da temnei lese i vois da i kagate
šibitis. /ZSz 13 /

/Ment, ment és sötét erdőbe jutott és eldobta a gyereket./

- munas, munas voas, vere i pukas šoitšini.
/ZSz 45 /

/Megy, megy, egy erdőbe ér és leül megpihenni./

- Ivan berdas, berdas da i onmovsas. /ZSz 45 /

/Ivan sír, sír, aztán elalszik./

cser.:

- keä, keä šä popaza mâtšə- /sui /-β^əlä/ loškə.

/BI 222 /

/Megy, megy és dombok közé jut./

- košte.š, košte.š tà mæè.š maška.m. /B III. 332/
/Jár, jár és talál egy medvét./

- ko.štānā t, ko.štānā t ta ka.s' marte.n tù.lāšt
pite.n kaje.n. /B III. 335/
/Jártak, jártak és estig tüziük kialudt./

- no., šin,džè.nât.ta pe.l jüt marte.n,
šavà. jò.šān marè. ü.šār.../B III. 341/

/No fontak, fontak éjfélíg, aztán az egyik mari leány
megkérdezte.../

/Az utóbbi két példában még konkrét időre utaló szó
is van: estig, éjfélíg tartott a cselekvés./

csuv.:

- soḫalārā - soḫalārā, kas' pōlāzā /CsNGy 399/
/Szántott, szántott este lett./

- süresen - süresen pēr vātār ḫālas' šavrānakan
yuman patne šitne /Ch M 203/

/They travelled and travelled and arrived at an oak
which was thirty fathoms going around /in circum-
ference./

A 4. pont néhány példamondatának fordítását azért oldottam
fel alárendelő összetett mondattal, mert ha az egyik igét el-
hagyjuk a szerkezetből - pl.: "ment és egy házat talált";
ez zavarossá teszi a gondolatot, hiszen hiányzik valami
időtartamot vagy más határozói körülményt jelölő szó. Tud-
juk, hogy az uráli, sőt a finnugor alapnyelvben nem volt alá-

rendelő utaló - és kötőszó./ /Bár ennek ellenére valószínű,
hogy alárendelő összetett mondat - mint ahogy mellérendelő
is - volt./ Mégis talán - mivel az igének mutatószó funkció-
ja vdt, és a beszédbeli szituáció jelzésére szolgált, jelez -
hetett az ige megismétlése azt, amit ma alárendelő utaló és
kötőszavak segítségével fejezünk ki; pl.: Addig ment, míg
egy házra talált. S ezt éppen e szerkezet egyszerű, kézen-
fekvő volta indokolhatná: ment, ment és egy házat talált.

5. Az e csoportba sorolt példák közös vonása az időbeli kor-
látozottság. Vagyis azt fejezik ki, hogy a cselekvés egy da-
rabig, egy kis ideig /esetleg meghatározott ideig/ megy végbe.
vtj.dial. északi nyelvjárás /

Мырылэ, мырылэ и дугдыса опэт кутскэ. /OUP 61/

Тычет, тычет /первый/ и, останавливаясь снова

начинает.

Buji-tanigi nyelvjárás /

/Baskíriában van! /

- атайээз нош: "мэд ойдо, шьдоз-шьдоз но бэрлән
вайоз али, - шуўьса малпам." /МУД I59/

Отец про себя подумал: "Поиграет и обратно
домой принесёт."

zrj.:

- kemmas da kemmas i ledtsas ber gorte. /VK. 403 /

/Sie betet und betet und geht nach hause zurück./

"Egy ideig imádkozik..."

- pelats'árdid tom mortid kijed'tsis, kijed'tsis de peste bo'stis
da i nuis. /ZSz 25 /

/Az ágypolcra a fiatalember leskelődött, leskelődött
és fogta a darab fát és el is vitte./

- ke rasasni, kerasasni munasni bat'sli norasni kozak vile.
/ZSz 37 /

/Keresik, keresik, elmennek apjuknak a legényre pa-
naszkodni./

- naje sidz' venzisni, venzisni, i meded'tsisni tui vile.
/ZSz 114 /

/Ők így vitatkoztak, vitatkoztak és útnak indultak./

- venzisni, venzisni, velä-vile peti kvait-jura gundir.
/VK 360 /

/Sie stritten und stritten. Der sechsköpfige "gundir"
ging ins Freie hinaus./

cser.:

- izälä.käšt βut's-a.t, βut's-a.t tā kaja.t š-oŋ gē küžž'à.
šē.kā. /B III. 337 /

/Bátyjai várják, várják és az öregeemberhez mennek./

- tù.ḡē izâra.k šè.škēzâ βurse.n, βurse.n
küβârâmbâ.lâm üšte.š üšter - βòštâr ḡē.nâ i
kaza.m kirâ. /B III. 338/

/Az a fiatalabbik sógornó szitkozódik, szitkozódik
és a padlót seprővel felsöpri, a kecskét meg-meg-
veri./

- mare. ü.ḡâr βuṭšâ., βuṭšâ. ḡâ kajâ. eškè.žâ.

/B III. 345/

/A mari lány vár, vár és maga megy el./

csuv.:

- purānsan purānsan puyanān xěřě cānaX ta xirām
yātsa jvāl - ačā šuvratnā /Ch M 207/

/Living and living [=after living a while/ the rich
man's daughter really becoming pregnant gave
birth to a boy-child./

6. A mai cseremisiz /szépirodalmi/ nyelvben találtam néhány

példát arra az esetre, mikor az igén az egyszeri cse -

lekvést jelölő képző van. Ilyenkor az ismétléses szer -

kezet gyakorítást fejez ki:

cser.:

- Кидшым ыфылал-ыфылал колта, ырыкташ цаца.

/Сыл. 44/

/A kezét meg-megfújja; igyekszik fölmelegíteni./

7. Az igék ismétlésénél ritkábban fordul elő az, hogy az

így keletkezett szerkezet nem utal időre:

a./ Valamilyen akarat, szándék az a többlet, amit az is-

métléses szerkezet kifejez:

zrj.:

- deduško bara vojis vidlini, vidlini /ZSz 61/

/Az öreg újra eljött, hogy meglátogassa./

'... mert meg akarta látogatni.'

b./ Az ismétlés a cselekvés fokozott intenzitását jelzi:

vtj.:

- "... асьмелэн улонамь электричестволэн

кулэлыкес будэ но будэ." /Род. 312/

/... életünk elektromosság-szükséglete egyre na-

gyobb ütemben /gyorsabban, erősebben/ nő./

zrj.:

- s'es'sa naje zev jona vidz'sis'asni da vidz'sis'asni,

/ZSz 12/

/Erre ők nagyon erősen várakoznak és vára -
koznak./

- s'es'sa bara gorzaniš, gorzaniš da kolaniš./ZSz 109/

/Aztán megint jajgatnak, jajgatnak és otthagyják./

- pinasas, pinasas starik da i bara si vilu pukasas,
ista pe kik pi tai vijim verdni starikes. /SV 2 /
/Der alte schimpf, schimpf und tröstet sich wieder
damit dass er ja doch zwei söhne hat, die den
greis ernähen./

- seki bezis kinme da kinme /SV 136 /
/Da gefriest ihn der schwauz immer steifert./

- eti duk mist nylen kupets' loktas dai traknitas,~
kuz-tsishjan. /VK 424 /
/Nach einem Augenblock kommt der Kaufmann des
Mädchens und zerrt und zerrt am Handtuch./

cser.:

- ti maska.lakam pe.s' tšot, kâren, kâren,
konda.da.laškâže. /B IV. 78 /
/Es schlägt /und schlägt/ die Bären sehr stark
und treibt /eig. bringt/ sie ins Dorf./

Az ebbe a csoportba tartozók egy változata; mikor a
cselekvés fokozott intenzitása az eredményesség mozza-
natával bővül.

zrj.:

- kortęas da kortęas da bara suni kutas. /SCh 4 /
/Futott, futott és kezdte utolérni./ 'Olyan gyorsan
futott, hogy kezdte utolérni.' /

- ..., övtic да övtic да i став кольом вöрсö
кералic. /к.лит. 2I/

/Fújja és fújja és az egész hátramaradt erdöt ki -
írtotta./

- . -

Az igék ismétlése révén keletkezett szerkezetek között ennyi-
féle jelentésárnyalatot véltem felfedezni.

A példák felsorolásánál talán szembetűnő volt, hogy
egyes helyeken arányaiban több a zürjén példa, mint a
votják és a cseremisz nyelvű. Ennek oka egyrészt az,
hogy a votják és a cseremisz az ige helyett előszere -
tettel használ határozói igenevet, melynek a jelentés szem-
pontjából legtöbbször ugyanaz a szerepe, mint az igéé.
/Erre a későbbiekben még kitérek./

Másrészt az anyag terjedelmi korlátai miatt előfordulhat,
hogy valamely jelenségre példa, csak az egyik nyelvből
kerül elő; ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a másokban
nem él ez a jelenség. Mindenesetre az feltételezhető,
hogy ahol több példa akad ugyanarra a jelentésárnya -

latra, az gyakrabban is fordul elő a nyelvhasználatban.

A pontok sorbavételekor igyekeztem ezt a feltételezett
gyakorisági sorrendet is figyelembe venni.

Az igenevek ismétlése általában nem gyakori jelenség.

/E megállapítás természetesen nem vonatkozik a versekre.

Különösen a népköltészeti alkotásokban /pl. népdalokban/

van sok példa az ismétlésekre; így az igenevek ismétlésére

is. De úgy vélem, itt félrevinne ezek vizsgálata, hiszen ezen

ismétlések legnagyobb része kizárólag stílus-értékével ösz-

szefüggő funkciója miatt jött létre. Talán ritmikai elemként

használják. Egyedül a votják határozói igenevek ismétlése

nagyon gyakori, a többi igenevek ismétlése csak szórványos.

Ezért csak a határozói igenevek ismétlését tárgyalom külön.

A határozói igenevek ismétlése:

A votják határozói igenevek ismétléses szerkezetei

egy-től-egy-ig megfelelnek az igeismétlődés jelentéscso-

portjainak. /Felosztás: az igék ismétlésénél; 1.31-53/

vtj.: 2. Hosszantartó cselekvés az eredményesség mozzanataival párosul:

- tírísa, tírísa mirdem tírmitem. /VNy 8 /

/Töltötte, töltötte, míg nagynehezen teletöltötte./

/tkp. töltvén, töltvén.../

- soki^o vu-vilä pažgäm lueoz budsa, budsa, mužem
luiz. /VNH 49/

/Akkor a vízre szórt homokja nővén, nővén, földdé
lett./

- Šuräs-vilín malpasa, malpasa so nīl tuž bordnī
kutkäm. /VNH 57/

/Az úton gondolkodván, gondolkodván az a lány igen
sírni kezdett./

- utčasa, utčasa dišezles' odig pen'za-ginä šettkämna.
/VNH 78/

/Keresvén, keresvén ruhájának egyedül csak hamvát
találta meg./

- oži nullisa, nullisa guäz sizimäti nunalä mīrdän
tīrmitäm. /VNH 112/

/Ugy hordván, hordván hetednapra nagynehezen meg-
töltötte a gödröt./

- vijasa, vijasa kabzä bīräm. /VNH 121/

/Szétfolyván, szétfolyván, egészen megsemmisült./

- vandilsa, vandilsa, žicilän odig piez-ginä kilämna.
/VNH 125/

/Mészárolván, mészárolván; csak egy fia maradt meg
a rókának./

- Žugsa, žugsa soles' bižzä čiktäm. /VNH 125/

/Ütve, ütve a farkát elszakította./

- ujłsa, ujłsa kałez bīram. /VNH 134 /

/Üldözvén, üldözvén kifogyott az ereje./

- noš-ik keñešsa, keñešsa ñe-no-kinä-no šettıl' -

łantä-ni kišno-murtäz šana įstaršinää ponni. /VNH 142 /

/Ismét tanakodván, tanakodván végre is senkit sem találtak bíróságra valónak, mint magát az asszonyt./

A hosszantartó cselekvés az eredménytelenség momentu -

mával párosul:

vtj.: - ležkisa, ~ mur vulän pīdāsaz ñe-no kižī-no ug vu.

/VNH 49 /

/Ereszkedvén, ereszkedvén sehogy sem ér a víznek a fenekére./

- šisa, šisa, kion žičīleš vočak piošsā bittintä. /VNH 125 /

/Evén, evén nem fogyaszthatta el a rókának összes fiait./

- arasa, arasa ug bēttiskē. /VNySz 618 /

/Aratok, aratok, nemjutok a végére./

- Нылѣсты утчаса-утчаса шедьтїллямтэ ни. /Молот 27/

/A lányok keresvén, keresvén semmit sem találtak./

3. A cselekvés ideje alatt/közben történik valami:

vtj.: - bīz'sa, bīz'sa, lud-kočāz kabzā šinmīstfz įštam. /VNH 112 /

/Futván, futván /futás közben/ egészen elvesztette szem elől a nyulat./

- s'uras-vílti kema bertsa, bertsa odíg-pol s'odžbadžin
tälä vuäm. /VNH 69/

/Az úton soká menvén, menvén hazafelé, egy sötét
nagy erdőbe ért./

- vordêsa, vordêsa, nél-pi ubo-vêlên burdis' nêmis'-
küžê-kejin čal' budä-no badž'ên kuzmez ad kene
kuckä. /VNH 86/

/Nevelvén, nevelvén, a gyermek korán növő bab
módjára gyorsan felnő, s meg kezd látszani nagy
ereje./

- vetlîsa, vetlîsa soın gondir pumişkoz. /VNH 122/

/Amint járkál, járkál, egy medve találkozik vele./

4. A cselekvés időben vagy térben egy bizonyos pontig
megy végbe:

vtj.:

- s'uras-vílti kema bertsa, bertsa odíg-pol sod badžin
tälä vuäm. /VNH 69/

/Az úton soká menvén, menvén, egyszer egy sötét
nagy erdőbe ért./

- ton mînsa, mînsa, tî adž'od, so tîjîm kwîn' nîljos
pîlaskozî... /VNH 69/

/Te menvén menvén, egy tót fogsz látni, azon tóban
három lány fog fürdeni.../

- mĩnsa, mĩnsa, sojos odĩg gorodä vuflĩam. /VNH 70 /
/Menvén, menvén, ők egy városba értek./

5. Csak egy viszonylag rövid ideig terjedő cselekvés:

vtj.: - malpasa, malpasa šuož... /VNH 122 /
- /Gondolkodván, gondolkodván mondja.../

- Шутэтскыса-шутэтскыса көня ке арня мынэм.
/Молот 29/
/Pihenvén, pihenvén néhány hét elment./

7./b A cselekvés fokozott intenzitását jelzi:

vtj.: - ullasa, ullasa lukaskäm kionäz poplām kapkadoraz
vutta-no tatēn poplē... /VNH 89 /
/Hajtván, hajtván a papnak a kapujához viszi az
összesereglett farkasokat és kiabál a papnak:.../

- berdisa, berdisa gurtaz koškem starikež dori. /WCh13 /
/Sírva, sírva hazament a férjéhez./

A cselekvés fokozott intenzitása az eredményesség
jelentésárnyalatával is bővül:

vtj.: - bíz'sa, bíz'sa zĩp usäm. /VNH 126 /
/Futván, futván "zsupp" elesett./
'Olyan gyorsan futott, hogy elesett.'

С. Н. Муратов: Устойчивые словосочетания в тюрских

языках /Москва, 1961./ c. munkájában a határo -

zói igenevekre vonatkozó részben a határozói igenév ismét -

lésével keletkezett szerkezetek jelentésénél ezt írja:

"ИНТЕНСИВНОСТЬ, ДЛИТЕЛЬНОСТЬ, МНОГОКРАТНОСТЬ":

бара-бара /идя--> долго идя/

Ez a megállapítás beleillik a finnugor nyelvek igével és ha -

tározói igeneveivel alkotott szerkezetek jelentéstani kategó -

riáiba.

Külön ki kell emelnünk azt az esetet, amikor formailag a határozói igenév ismétlődik, mégsem lehet az előbb felsorolt határozói igeneves szerkezetek közé sorolni; ugyanis ezek a határozói igenevek már eleve egy szerkezet részesét alkotják. Ez pedig egy határozói igenév + segédige kapcsolata. Tehát az ún. "páros igék" ismétlődéséről van szó.

A "páros igék" ismétléses szerkezetei:

1. A leggyakoribb formája a "páros igék" ismétléses szerkezeteinek, amikor a határozói igenév /vagyis a szókapcsolat első tagja /kettőződik:

Ezek között a példák között a legtöbb ún. "álpáros ige", vagyis mindkét tagja a szókapcsolatnak megtartja saját jelentését. Utoljára hagytam azokat a példákat, amelyek a "valódi páros igé"-ket tartalmazzák.

/Tehát mikor a második tag valóban segédigeként funkcionál és elveszíti jelentését. Azért nem tárgyalom külön e két csoportot, mert én az ismétléses szerkezeteket

szófajonként vizsgálom, így ebből a szempontból nem lényeges, hogy "álpáros" vagy "valódi páros" igékről van szó.

cser.: "ÁLPÁROS IGÉK":

- Мо киндым, мо вольным, моло түрлө үзгарым
поген-поген наңтаят. /Сыл. 67/

/A mi kenyérünket, a mi jószágunkat, minden más dolgunkat összegyűjtve - összegyűjtve elviszik./

- ӱмаште ӱдыр-влак тыге погынена да тыйын
муретым каласен-каласен лӱнгена ыле./Сыл. 173/

/A múlt évben /mi/ lányok összegyűltünk, és a te dalodat mondva-mondva ringatóztunk./

- Эре почешышт поктен кошт, - Вачай шорыкым
вурсен-вурсен ошкылеш. /Сыл. 178/

/Egyre előre hajtvа megy, - Vacsaj a birkát szidva-szidva lépdél./

- Комдык шерыш погымо нугыдо ош ӱпшӧ, шовыч йы-
мач легылден, изи мардеж дене ярымалт-ярымалт
модылда. /Сыл. 303/

/A hátra fésült sűrű őszes haja a kendő alá gyűjtve, lágy szélről szét-szét fújva játszik./

- əvβə.ʔəβələk motmōngō. pōʒəne.n, pōʒəne.n

kajət βaʔli.ʔi kuβa. kuʒuza. lija.ʔ.

/B IV. 184/

/A legények, miután játszottak össze-összegyűlve
elmennek βaʔli.ʔi anyónak, apónak
/tkp. β. anyó apó lenni./

"VALÓDI PÁROS IGE"

- Кужу жап шогышо йӱр деч вара таче пыл лонга

тыч кече ончал-ончал шында. /Сыл, 236/

/Ma hosszú ideig megmaradt eső után a felhő, míg az
erdő sűrűjéből ki-kikukucskált a nap /tkp. ki-kinézve
állt./

Ilyen "páros igék" ismétléses szerkezetei a török nyelvekben
is vannak.

csuv.: ÁLPÁROS IGÉK:

- unpan varā sɛmarɔā siβērñə sɛmarɔñə sɛvarinbɛzén'
tʃiʒā-tʃiʒā tulbārne. /CsNGy 236 /

/Aztán tojással etette, a tojást a száján gyömöszöl-
ve-gyömöszölve betömte./

- ābeš makrā - makrā kārə. /CsNGy 243 /

/A nénje sírva-sírva ment./

VALÓDI PÁROS IGE:

- pirattā k'əḍū patnē, sūreʃəñē purdede péré-péré
vilēnis iyan /CsNGy 236 /

/Elmegy a nyájhoz, Iván a juhokat valamennyit
agyonütötte /ütve-ütve megölte/

2. Ritkábban fordul elő a páros igéknél;

mikor a segédige ismétlődik /s bár ennek a hat. igene -

vek ismétlésénél nincs helye, mégis itt veszem sorra/.

"VALÓDI PÁROS IGE":

csuv.: - šotlazā törbžā - törbžā ojřēmārā. /CsNGy 472 /

/Gondolkozva állott, állott, nem tudta elosztani.

/Helyesen: Gondolkozott, gondolkozott.../

3. Az is előfordul, hogy a páros igék mindkét tagja megis-

métlődik:

"ÁLPÁROS IGE":

cser.: -Телым шинчаш погынена да тыйын нергенак

кутырен-кутырен шинчена-шинчена да муртым

муралтен колтена. /Сыл. I73/

/Télen összegyűltünk a fonóban /tkp. ülni/ és rólad beszélgetve-beszélgetve ültünk-ültünk és a te da -
lodat énekeltük./

/Молот 24/

/Бухарин 16, 16 beszélgetés volt./

/Бухарин 16 beszélgetés kerékben./

- Муртуу балаа томоо-томоо. /Молот 14/

/16 test csikcs, csikcs volt./